

Tadeusz Grabarczyk, Tadeusz Nowak

Dokument władz miejskich Wielunia w sprawie ugody z arcybiskupem gnieźnieńskim z 1526 r.

Rocznik Wieluński 5, 41-56

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Nowak,
Tadeusz Grabarczyk

(Uniwersytet Łódzki)

DOKUMENT WŁADZ MIEJSKICH WIELUNIA W SPRAWIE UGODY Z ARCYBISKUPEM GNIEZNIŃSKIM Z 1526 R.

Umowa między władzami Wielunia a arcybiskupem gnieźnieńskim zachowała się do naszych czasów w postaci oryginalnego dokumentu przechowywanego w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie¹. Ponadto jego kopia znajduje się też w formie wpisu do księgi wieluńskiej radzieckiej przechowywanej w AGAD w Warszawie². Do tego właśnie zapisu dotarł Karol Wójcikiewicz, który w okresie międzywojennym zbierał materiały archiwalne dotyczące historii Wielunia³. Sporządzony przez niego własnoręczny odpis jest obecnie w zasobach Archiwum Państwowego w Poznaniu⁴. Poznańska kopia znana była R. Rosinowi, który wykorzystał zawarte tam informacje o cechach rzemieślniczych funkcjonujących w XVI w. w Wieluniu⁵.

Omawiany dokument zawiera szereg interesujących informacji, z których wyłaniają się niejako trzy zagadnienia. Na pierwszy plan wysuwa się konflikt między miastem a arcybiskupem gnieźnieńskim. Drugim zagadnieniem jest szczegółowe przedstawienie występujących w dokumencie przedstawicieli władz

---

¹ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Dyplomy nr 684. Pelen tekst tego dokumentu zamieszczamy w aneksie.

² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej AGAD), Wieluńska księga radziecka 1514-1532 r. [dalej: KRW I], k. 102-102v.

³ K. Wójcikiewicz w latach dwudziestych i trzydziestych był nauczycielem w wieluńskich szkołach i kustoszem w Muzeum Ziemi Wieluńskiej, T. O l e j n i k, *Leksykon miasta Wielunia*, Wieluń 1998, s. 231-232.

⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Manuskrypta 188, nr 37.

⁵ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wieluńskiej w średniowieczu*, opr. R. Rosin, Warszawa 1963, s. 171. R. Rosin wymienił siedmiu starszych cechów działających wówczas w Wieluniu, pomijając cechmistrza bractwa rzeźników.

miejskich i cechowych. Trzecim wątkiem godnym omówienia jest problem dworu arcybiskupiego w Wieluniu.

Na wstępie krótko scharakteryzujemy treść dokumentu wystawionego w Wieluniu przez władze miejskie w dniu 26 listopada 1526 r. Z jego narracji dowiadujemy się o burzliwym wydarzeniu, które rozegrało się w mieście w bliżej nieokreślonym czasie wspomnianego roku. Społeczność Wielunia, wezwana odgłosem dzwonu ratuszowego, zaatakowała dwór arcybiskupi w mieście. Powodem najścia było schronienie się we dworze nie wymienionego z imienia szlachcica, szukającego bezpieczeństwa przed miejskim wymiarem sprawiedliwości. Mieszczanie siłą wtargnęli do dworu i uprowadzili uciekiniera. Arcybiskup zarzucił miastu złamanie przywilejów przysługujących Kościołowi. Do ugody doprowadził sąd polubowny, którego postanowienia przyjęły władze miejskie, zobowiązując się dostarczać beczkę piwa, ilekroć Jan Łaski lub jego następcy będą przebywali w Wieluniu. Ponadto miasto miało dostarczyć 10 kup (*cumulos*) kamieni z podmiejskich kamieniołomów do budowy muru oddzielającego dwór arcybiskupi od terenów miejskich. Mieszczanie zobowiązali się dotrzymać umowy pod wadium 300 florenów.

Inne zachowane źródła pozwalają bliżej odtworzyć przebieg sygnalizowanych wydarzeń. Szlachcicem szukającym schronienia w dworze arcybiskupa był Jan Starzechowski z Mierzyc zwany „chorążycem”, ponieważ jego ojciec Jakub pełnił godność chorążego wieluńskiego (1486-1497)⁶. Z zapisku w księdze grodzkiej wieluńskiej dowiadujemy się, że prawdopodobnie w pierwszych dniach stycznia 1526 r. Jan Starzechowski wszczął awanturę w domu mieszczki wieluńskiej Magdaleny Gorzemnej, gdzie poranił przebywających tam mieszczan i innych gości. Za ten występek uwięziono go i posadzono w murowanej izbie ratusza, skąd udało mu się zbiec do dworu.

Dnia 7 stycznia 1526 r. Mikołaj Starzechowski z Mierzyc, podsędek wieluński (1519-1550)⁷, poręczył pod wadium 200 grzywien za swego brata rodzonego Jana, że stawi się on w grodzie wieluńskim na pozew od starosty. Ponadto zapewnił, że Jan da odpowiednie zadośćuczynienie wszystkim osobom przez niego poranionym⁸. Z kolei Jan Starzechowski zabezpieczał bratu na swych dobrach sumę do 200 grzywien za ewentualne straty poniesione przez niego z tytułu poręczenia⁹.

W sprawie zajścia w Wieluniu wypowiedział się także król Zygmunt Stary w dokumencie wystawionym w Gdańsku 15 maja 1526 r., a skierowanym do Elżbiety z Tarnowa, wojewodziny sandomierskiej i tenentariuszki wieluńskiej. Interwencja króla spo-

⁶ *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, red. A. Gąsiorowski; *Urzędnicy łączyccy, sieradzcy i wieluńscy XIII-XV wieku*, oprac. J. Bieniak i A. Szymczakowa, Wrocław 1985, s. 146.

⁷ *Urzędnicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku*, red. A. Gąsiorowski, *Urzędnicy łączyccy, sieradzcy i wieluńscy XVI-XVIII w.*, oprac. E. Opaliński i H. Żerek-Kleszcz, Wrocław 1993, s. 224.

⁸ AGAD, Księga grodzka wieluńska, Inscriptiones, [dalej: KGW], ks. 1, k. 306v-307.

⁹ KGW, ks. 1, k. 307-307v.

wodowana była skargą arcybiskupa gnieźnieńskiego, który zarzucał mieszczanom wieluńskim, iż *mau armata et hostili* zaatakowali jego dwór, wdarli się do niego siłą, po czym szlachcica cieszącego się wolnością kościelną porwali i przywieśli do ratusza. Jan Łaski w swej skardze wskazywał na złamanie praw przysługujących Kościołowi i naruszenie jego autorytetu. Zygmunt Stary nakazał tenariuszce wieluńskiej wyjaśnić powód wszczęcia tumultu przez mieszczan wieluńskich¹⁰.

Postępowanie w tej sprawie, prowadzone przez samych mieszczan z udziałem przedstawiciela arcybiskupa gnieźnieńskiego, toczyło się już od połowy kwietnia 1526 r. W dużej izbie murowanej ratusza zeznania pod przysięgą składali wezwani świadkowie. Celem dochodzenia było ustalenie odpowiedzialnych za najście na dwór arcybiskupi. Ustalono, że na polecenie burmistrza w dzwon ratuszowy uderzył Paweł, sługa miejski. Ówczesny burmistrz Marcin Wszolek podjął tę decyzję za radą jedynie niektórych przedstawicieli władz miejskich, a nie całej społeczności¹¹.

Po zawarciu ugody z arcybiskupem gnieźnieńskim, na posiedzeniu odbytym 5 sierpnia 1527 r. ustalono pod wadium 100 grzywien karę dla winnych. Głównym ciężarem odpowiedzialności obarczono byłego burmistrza. Marcin Wszolek przekazał na rzecz ratusza wieluńskiego morgę ziemi leżącą pod Łęgiem zwaną Osgowska. Dochody z niej miały być przeznaczone na zakup każdego roku beczki piwa, do czego zobowiązały się władze miejskie wobec arcybiskupa. Ponadto Marcin Wszolek winien na własny koszt nabyć 10 kup kamieni z kamieniołomów miejskich. Społeczność miasta uznawszy, że byłoby to dla burmistrza Wszolka nadmierne obciążenie, postanowiła wpłacić aby na ten cel po 1 groszu od każdego mieszczanina. Dopuszczano także możliwość przeznaczenia na zakup kamieni pół grzywny ze skarbcza miejskiego. W sprawie przewozu kamieni zadecydowano, że społeczność miasta na własny koszt przewiezie 5 kup, zaś koszt transportu pozostałych 5 kup poniosą członkowie rady miejskiej z 1525 r. Po jednej kupie kamieni winni więc dostarczyć: burmistrz Wszolek i rajcy - Wiączkowski, Ożarowski, Zapart, Mrzygłodek¹².

Przechowywany w Gnieźnie dokument jest również interesujący ze względu na zawarte w nim informacje o członkach władz miejskich. Wymieniono w nim imiennie 28 mieszczan wchodzących w skład władz Wielunia w 1526 r.¹³ Udział tych osób w życiu miasta w latach 1515-1535 można odtworzyć na podstawie najstarszej zachowanej księgi radzieckiej Wielunia. Pozwala ona między innymi precyzyjnie ustalić skład władz miejskich.

---

¹⁰ KRW 1, k. 101v-102.

¹¹ Tamże, k. 103v-104.

¹² Tamże, k. 103-103v.

¹³ W wersji tekstu ugody zamieszczonej w KRW 1 wymienionych jest 29 osób wchodzących w skład władz miasta. Dodatkowo występuje tam Jakub Rospąd, zob. niżej s. 7 przyp. 77.

Pierwszą grupę osób w dokumencie z 1526 r. stanowią burmistrz i czterech członków rady miejskiej. Listę otwiera szlachcic Jan Ożarowski, który był wówczas burmistrzem, syn Andrzeja, właściciela podwieluńskiego Ożarowa. Jan po raz pierwszy pojawia się w źródłach w 1496, następnie w 1511 r.¹⁴ W skład władz miasta wchodził przynajmniej od 1515 r., kiedy to odnotowano go wśród wieluńskich ławników¹⁵. Ożarowski sprawował tę funkcję przez następne dwa lata¹⁶. Od 1519 r. do 1525 r. był w radzie miejskiej¹⁷. W 1526 r. Jan Ożarowski został burmistrzem i pozostawał na tym urzędzie do 1531 r.¹⁸ Nie widać go we władzach miasta w 1532 r.¹⁹, natomiast w rok później ponownie wchodził w skład rady miejskiej²⁰. W latach 1534-1535 ponownie pełnił obowiązki burmistrza²¹. W 1539 wystąpił wśród *consules residentes*²².

W 1522 r. będąc już rajcą, Jan Ożarowski pozbył się za 14 grzywien swego działu w Ożarowie na rzecz syna Mikołaja i wnuka Walentego po synu Jakubie²³. Wiadomo też, że na terenie miasta posiadał grunty uprawne, między innymi rolę położoną w stronę Gaszyna²⁴. W wykazach podatkowych wymieniany był w gronie rzeźników, co pozwala sądzić, że był właścicielem jatki mięsnej²⁵.

W omawianym dokumencie mamy wzmianki o kolejnych członkach rady miejskiej. Pierwszy z ich, Tomasz Wiączkowski, szlachcic herbu Ostoja, był rajcą wieluńskim w latach 1519-1522 r.²⁶; przez kolejne dwa lata pełnił funkcję burmistrza²⁷. W 1525-

¹⁴ T. Stolarczyk, *Szlachta ziemi wieluńskiej od XIV do połowy XVI w.*, Wieluń 2005.

¹⁵ KRW 1, k. 16v, Najstarsza z zachowanych wieluńskich ksiąg radzieckich obejmuje lata 1514-1536, jednak pierwszy wykaz władz miasta zachował się z 1515 r.

¹⁶ KRW 1, k. 31v (1516); k. 45v (1517).

¹⁷ Tamże, k. 64v, 114v (1519); k. 69v, 126v (1520); k. 75 (1521); k. 80 (1522), k. 83v, 158v (1523), k. 90, 167v (1524), k. 177 (1525).

¹⁸ Tamże, k. 186v (1526); k. 193v (1527); k. 203 (1528); k. 212 (1529); k. 225, 236v gdzie odnotowany *famatus Ozarowsky proconsul* (1530); 237v (1531).

¹⁹ Zob. KRW 1, k. 251, gdzie jako burmistrz *Johanes sellator*.

²⁰ Tamże, k. 271v.

²¹ Tamże, k. 290 (1534); k. 301v (1535).

²² Archiwum Państwowe w Poznaniu. Manuskrypta 188, Materiały do historii miasta Wielunia (wypisy źródłowe z Metryki Koronnej i Ksiąg miejskich przechowywanych w Archiwum Głównym w Warszawie sporządzone przez K. Wójcikiewicza) dotyczące lat 1400-1598 [dalej: *Wójcikiewicz*], nr 58. Kopia tych materiałów znajduje się w zbiorach Muzeum Ziemi Wieluńskiej.

²³ T. Stolarczyk, *op. cit.*

²⁴ KRW 1, k. 297v. Jan Ożarowski z trzech pól, które posiadał w Wieluniu, świadczył na rzecz dziekana po 2 korce żyta i owsa, po 5 kwart (miar) żyta i owsa oraz 4 grosze; zob.: J. Łaski, *Liber beneficiorum archidiecezyi gnieźnieńskiej*, wyd. J. Łukowski, *Uwagami historycznymi topograficznymi, heraldycznymi itd. oraz obszernym żywotem Łaskiego ozdobił ks. J. Korytkowski*, t. 2, Gniezno 1881 [dalej: *LBL*], s. 97.

²⁵ KRW 1, k. 106v, 160.

²⁶ Tamże, k. 64v (1519); 69v, k. 126v (1520); k. 75 (1521); k. 80 (1522); MRPS, t. 4, nr 5390.

²⁷ KRW 1, k. 83v, 158v (1523); k. 90, 167v (1524); MRPS, t. 4, nr 13826.

1526 r. ponownie zasiadał we władzach miasta jako rajca²⁸. Nie widać go wśród włodarzy miasta w 1527 r., co wiązało się z objęciem przez niego urzędu burgrabiego wieluńskiego, na którym to stanowisku występował także w 1528 r.²⁹ Małżonką Tomasza była Katarzyna, matka Hieronima Spiczyńskiego, która posiadała zapis oprawy posagowo-wiannej w wysokości 66 grzywien na połowie łązni wójtostwa wieluńskiego, uczyniony na jej rzecz przez pierwszego męża. Po spłaceniu przez Hieronima matce owych 66 grzywien ich wartość Tomasz Więckowski ulokował w swych dobrach we wsi *Lacznów (Laznow)*³⁰. Wiadomo także, że Więckowski posiadał rolę miejską obciążoną świadczeniami na rzecz dziekana kapituły wieluńskiej³¹.

Kolejny rajca, Marcin Wszółek, w zapisce z 1517 r. określony został jako *antiquus consul*, co znaczy, iż w radzie musiał zasiadać przed 1515 r.³² W składzie rady znalazł się dopiero w 1521 i ponownie w 1522 r.³³ Przez kolejne lata nie widać go wśród zarządzających miastem. We władzach pojawił się ponownie w 1525 r., tym razem jako burmistrz³⁴. Przez następne 3 lata był już tylko rajcą³⁵. Nie było go we władzach miasta w latach 1529-1531, ale w 1532 r. znów jest jednym z rajców. Odnotowany został wówczas jako *Martinus Vssolek antiquus*, co miało go odróżnić od syna, Marcina Wszółkowica, zasiadającego wówczas w miejskiej ławie³⁶. Znana jest także córka Wszółka, Anna, żona Jana Kozieoko z Kalisza, która otrzymała od ojca 50 florenów posagu³⁷.

Marcin Wszółek dysponował znacznymi środkami finansowymi, stąd w licznych transakcjach występował w roli kredytodawcy oraz nabywcy dóbr ziemskich i placów miejskich. Między innymi w 1525 r. wypłacił należność w wysokości 4 grzywien Waclawowi, sołtysowi z Turowa, za dom murowany położony w rynku, nabyty wcześniej od Doroty Goleniowej, matki wspomnianego Waclawa³⁸. W 1530 r. władze i cała społeczność miasta zapisała mu 200 grzywien długu na wójtostwie wieluńskim³⁹. W 1532 r. kupił dom od Hieronima Polkona Spiczyńskiego, rajcy krakowskiego. Uzyskał także od miasta Wielunia zapis 66 florenów na połowie łązni miejskiej z tytułu wykupu jej z rąk

²⁸ KRW 1, k. 177 (1525); k. 98v (1526).

²⁹ Tamże, k. 198 (1527); 209 (1528).

³⁰ Tamże, k. 263-263v (1532).

³¹ *Item Wyczkowski grossum cum medio et metretam siliginis tot avenae*, LBŁ, s. 97.

³² KRW 1, k. 46. Brak go wśród czynnych rajców w latach 1515-1521.

³³ Tamże, k. 80; k. 75 (1521).

³⁴ Tamże, k. 177.

³⁵ Tamże, k. 186v (1526); k. 193v (1527); k. 203 (1528); k. 251 (1532). W 1531-1532 r. wśród ławników (k. 251), a w 1533 r. jako rajca (k. 271v) wymieniony został Marcin Wszółkowiec, prawdopodobnie syn rajcy Marcina Wszółka.

³⁶ Tamże, k. 251. W 1531 r. Wszółkowiec był już rajcą KRW 1, k. 271.

³⁷ Tamże, k. 205.

³⁸ Tamże, k. 96.

³⁹ Tamże, k. 227v.

wspomnianego Hieronima⁴⁰. Marcin Wszółek uczynił zapis dla kościoła kolegiackiego⁴¹. W 1537 r. król Zygmunt Stary na prośbę królowej Bony zezwolił, aby Marcin Stary Wszółek, rajca wieluński, zapisał 100 grzywien na swoich dobrach na rzecz ufundowania ołtarza w kościele kolegiackim NMP w Wieluniu⁴².

Marcin Wszółek wymieniony był w małopolskich rejestrach celnych z lat 1509-1510, co pozwala zaliczyć go do grona kupców⁴³. W miejskich wykazach podatkowych występował w gronie rzeźników, prawdopodobnie z racji posiadania jatek mięsnych⁴⁴.

Krawiec Maciej po raz pierwszy był rajcą w 1524 r., w roku następnym zabrakło go we władzach miasta, ale już w 1526 r. powrócił do rady miejskiej, w której z przerwą w 1528 r. zasiadał do 1535 r. Jako rajca występował także w 1549⁴⁵. Warto wspomnieć, że *Mathias sartor* posiadał dom przy ulicy Żołnierskiej⁴⁶. Płacił wikariuszom wieluńskim 16 skojców rocznego czynszu z tytułu zapisu na wyderkauf pewnej sumy pieniędzy oraz oddawał im po 2 grosze z posiadanego ogrodu⁴⁷.

Ostatnim z zasiadających w ówczesnej radzie był Wojciech Mizgała, który z przerwami pełnił obowiązki radnego od 1519 do 1526⁴⁸. Wcześniej wymieniono go w gronie mistrzów cechu sukienniczego⁴⁹. Z zapiski z 1528 r. wiadomo, że Mizgała za 16,5 grzywny wzięł jako zastaw obraz Matki Bożej od Jerzego Grosza, augustianina i wikariusza wrocławskiego oraz przeora w wieluńskim kościele Bożego Ciała⁵⁰. W 1533 r. Mizgali, zapewne żona Wojciecha, posiadała dom przy ulicy Szewskiej⁵¹.

Drugą wyodrębnioną grupę w omawianym dokumencie stanowią *consules antiqui*, czyli osoby, które w skład władz miejskich wchodziły przed 1526 r. Ich zadaniem było słuzenie nowej radzie doświadczeniem i pomocą⁵².

⁴⁰ Tamże, k. 262v, 263v-265.

⁴¹ Tamże, k. 298v-299. Zob.: S. Zabraniak, *Wieluński ośrodek kościelny w okresie staropolskim*, Lublin 2004, s. 72-73.

⁴² APM, nr 55; MRPS, t. 4, nr 1806.

⁴³ Występuje tam jako Wszółek z Wielunia, R. Rybarski, *Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu*, Warszawa 1958, t. 1, s. 221.

⁴⁴ KRW 1, k. 106v.

⁴⁵ Tamże, k. 90v, 168v (1524); k. 99, 186v (1526); k. 193v (1527); k. 212 (1529); k. 225 (1530); k. 237v (1531); k. 251 (1532); k. 271 (1533); k. 290 (1534); k. 301v (1535); *Wójcikiewicz*, nr 69 (1549).

⁴⁶ KRW 1, k. 221-221v.

⁴⁷ LBŁ, s. 102, 103.

⁴⁸ KRW 1, k. 65, 115 (1519); k. 70, 126v (1520); k. 84v, 158 (1523); k. 99, 186v (1526).

⁴⁹ Tamże, k. 7 (1514).

⁵⁰ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiarum selecta*, wyd. B. Ulanowski, t. 3, Kraków 1918, nr 840.

⁵¹ KRW 1, k. 287v.

⁵² M. B o g u c k a, H. S a m s o n o w i c z, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbirowej*, Wrocław 1986, s. 455.

Jako pierwszy z tej grupy wymieniony został krawiec Wawrzyniec. Jeszcze przed 1515 r. pełnił godność burmistrza, na co wskazuje zapiska z 1520 r., w której określony był jako *proconsul antuquus*⁵³. Wawrzyniec zwany *Loryncz* posiadał prawa patronackie do ołtarza św. Agnieszki w kościele kolegiackim. W 1513 r. w konsystorzu wieluńskim toczył spór z dziekanem wieluńskim i wityrkami tegoż kościoła o prawo pochówku w tej świątyni swych dzieci i krewnych⁵⁴. Jako właściciel ogrodu uiszczał 16 groszy wikariuszom wieluńskim⁵⁵. W 1530 r. Wawrzyniec zapisał żonie Agnieszce Starczowskiej, z pochodzenia szlachciance, 20 grzywien oprawy posagowo-wiannej na połowie domu⁵⁶. Z innej zapiski wiadomo, że jego dom znajdował się na ulicy Żołnierskiej⁵⁷. Wawrzyniec zmarł przed 1534 r., bowiem w zapisce z tego roku występowała Agnieszka Lorynczowa wraz ze swymi pasierbami Marcinem Lorynczykiem i Zofią⁵⁸.

Następny ze „starych rajców”, Mikołaj Okragły, był kuźnikiem⁵⁹. W zapisce z 1520 r. wspomniany został jako były burmistrz, a godność tę mógł pełnić jedynie przed 1515 r.⁶⁰. Jako rajca wystąpił w *Księdze radzieckiej* w 1515 i 1517 r. W gronie radnych widziemy go ponownie w latach 1527 i 1528⁶¹. Mikołaj Okragły był właścicielem domu usytuowanego przy rynku miasta⁶². Należała też do niego jedna z jatek rzeźniczych⁶³. Wiadomo, że posiadał rolę miejską, z której świadczył na rzecz wieluńskich wikariuszy 8 groszy⁶⁴. W 1532 r. sprzedał szlachcicowi Stanisławowi Hanczłowi za 21 grzywien pole położone za kościołem św. Mikołaja na granicy z Gaszynem⁶⁵.

Tomasz kupiec znalazł się w grupie byłych rajców z tytułu sprawowania tego urzędu w 1522 r. Ponownie w miejskiej radzie zasiadał w latach 1528-1530⁶⁶.

Maciej Zedla był rajcą w latach 1515-1518 oraz w 1535 i 1539⁶⁷. Z kolei w latach 1532 i 1533 pełnił także funkcję podwójciego⁶⁸. Zedla występował także w gronie

---

⁵³ KRW 1, k. 73.

⁵⁴ LBL, s. 106; AC, nr 794.

⁵⁵ LBL, s. 103.

⁵⁶ KRW 1, k. 231.

⁵⁷ Tamże, k. 197.

⁵⁸ Tamże, k. 294v.

⁵⁹ *Nicolaus Okragli pelfifex*, KRW 1, k. 180v.

⁶⁰ KRW 1, k. 71v.

⁶¹ Tamże, k. 17 (1515); k. 45v (1517); k. 193v (1527); k. 203 (1528).

⁶² Tamże, k. 96.

⁶³ Tamże, k. 319v.

⁶⁴ LBL, s. 103.

⁶⁵ KRW 1, k. 258.

⁶⁶ Tamże, k. 81 (1522); k. 203 (1528); k. 212 (1529); k. 225 (1530).

⁶⁷ Tamże, k. 17 (1515); k. 32v, 45v (1517); k. 58v, (1518); k. 106 (1518); k. 301v (1535); *Wójcikiewicz*, nr 18, 58.

⁶⁸ KRW 1, k. 267v, k. 287v.

mistrzów cechu kuśnierskiego⁶⁹. Z zapiski z 1522 r. wynika, że do Zedli należał dom usytuowany w rynku, w sąsiedztwie kamienicy Wojciecha Jajkowskiego⁷⁰. Ponadto w 1533 r. nabył za 3,5 grzywny dom na ulicy Szewskiej⁷¹.

Wojciech Zapart, jak wynika z zapisów w księdze radzieckiej, był rajcą tylko w 1525 r.⁷² Jednak wcześniej w latach 1519-1524 pełnił funkcję ławnika⁷³. W 1514 r. wymieniono go wśród mistrzów kuśnierskich⁷⁴.

Ostatni z tej grupy, Jan Mrzygłodek, był sukiennikiem. Jego udział we władzach miasta przedstawiał się stosunkowo skromnie; w 1519 r. spotykamy go wśród ławników, a w 1525 r. występuje jako rajca⁷⁵. Był on właścicielem domu usytuowanego przy rynku⁷⁶.

Kończąc omawianie *consules antuques*, należy wspomnieć o Jakubie Rospądzie. W dokumencie gnieźnieńskim wprawdzie jego nazwiska nie znajdujemy, lecz odnotowany został w kopii omawianej ugody zamieszczonej w księdze radzieckiej⁷⁷. Trudno stwierdzić czy brak nazwiska Rospąda w dokumencie gnieźnieńskim jest wynikiem pomyłki pisarza, czy też faktycznie nie było go w grupie zawierającej ugodę z arcybiskupem, ale z jakichś powodów dopisano je do tekstu zamieszczonego w księdze miejskiej. Prawdopodobnie po raz pierwszy w gronie zarządzających miastem pojawił się w 1520 r., pełniąc wówczas funkcję ławnika⁷⁸. Nie ulega wątpliwości, że w 1526 r. Rospąd należał już do grupy exrajców, albowiem wcześniej w latach 1521, 1523 i 1524 wchodził w skład wieluńskiej rady. Po przerwie powrócił do grona rajców, pełniąc tę funkcję od 1527 do 1529 r.⁷⁹ W miejskich wykazach podatkowych Rospąd występował w gronie szewców, będąc posiadaczem kramu szewskiego⁸⁰. Miał także ogród, z którego świadczył 8 groszy na rzecz wikariuszy wieluńskich⁸¹.

⁶⁹ Tamże, k. 7; *famatus et providus* Maciej Zedla pojawia się, jeszcze w notatce z 1527 r. KRW 1, k. 196v. W latach 1543-1545 w składzie rady znajdował się Maciej Zedla, możliwe jednak, że był to już syn Zedli występującego w dokumencie z 1526 r. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Akta radzieckie miasta Wielunia 1539-1550, [dalej: KRW 2], k. 159 (1543); 207 (1544); 251 (1545).

⁷⁰ KRW 1, k. 79v.

⁷¹ Tamże, k. 287v.

⁷² Tamże, k. 176v.

⁷³ Tamże, k. 65 (1519); k. 70 (1520); k. 75 (1521); k. 81 (1522); k. 158v (1523); k. 168v (1524).

⁷⁴ Tamże, k. 7.

⁷⁵ *Johanes Mrzygłodek lanifex*, KRW 1, k. 171 (1519); k. 176v (15125). Przy okazji można wspomnieć Sebastiana Mrzygłodka ławnika z lat 1533-1535 być może krewnego Jana, KRW 1, k. 271, 290, 302.

⁷⁶ KRW 1, k. 210.

⁷⁷ Tamże, k. 102.

⁷⁸ Tamże, k. 70 (1520).

⁷⁹ Tamże, k. 75 (1521); k. 84v, 158v (1523); k. 90v, 168v (1524); k. 193v (1527); k. 203 (1528); k. 212 (1529).

⁸⁰ Tamże, k. 109v, 131, 138.

⁸¹ LBŁ, s. 103.

Oprócz informacji o byłych radnych, dokument zawiera dane o grupie urzędujących wówczas ławników. W wieluńskiej ławie zasiadało siedmiu mieszczan. Wśród nich jako pierwszy wymieniony został Jan rymarz. Jego pierwszeństwo wśród ławników było bez wątpienia zasłużone, skoro Jan już od 1515 r. należał do ich grona. Po rocznej przerwie znów pełnił tę funkcję od 1517 do 1530 r. z przerwą w 1527 r.⁸² W 1531 r. był już członkiem rady miejskiej, a w latach 1532-1533 i w 1539 r. sprawował funkcję burmistrza Wielunia⁸³. W późniejszym okresie wchodził w skład rady⁸⁴, w latach 1545-1549 był ponownie burmistrem⁸⁵. Jan pełnił także funkcje prowizora szpitala św. Ducha⁸⁶. Godną uwagi wzmiankę znajdujemy pod 1522 r. Dowiadujemy się z niej, że żoną Jana rymarza była szlachcianka, Elżbieta Kierzeńska (*de Kyerszno*), która wniosła mężowi w posagu 30 florenów⁸⁷. Będąc burmistrem, uzyskał od rady miejskiej zwolnienie z płacenia podatków na osiem lat, ponieważ zobowiązał się do odbudowania zrujnowanego domu zwanego Skalka⁸⁸. Jak wielu tutejszych mieszczan posiadał rolę miejską położoną w południowej części miasta, w stronę Gaszyna⁸⁹.

Następny z ławników, szewc Feliks, znany też jako Feliks Czosnek⁹⁰, zasiadał w ławie w latach 1522-1526 i 1529-1535⁹¹.

Kolejny ławnik, Jan Papież, jak wynika z zapiski z 1524 r. był kowalem⁹². Działalność we władzach miasta zaczynał jako ławnik, którym był w latach 1520-1521, 1523-1529⁹³, a kontynuował jako rajca w latach 1530-1533⁹⁴.

Marcin Miko zwany też Miczko był synem Mikołaja i Jadwigi. Jego ojciec był mistrzem kuśnierskim, a także jednym z wieluńskich rajców w drugiej dekadzie XVI w.⁹⁵ Marcin miał brata Stanisława Miko, który wstąpił do stanu duchownego.

---

⁸² KRW 1, k. 17 (1515); k. 45v (1517); k. 59v (1518); k. 65 (1519); k. 70 (1520); k. 75 (1521); k. 80 (1522); k. 158v (1523); k. 168v (1524); k. 176v (1525); k. 186v (1526); k. 203 (1528); k. 212 (1529); k. 225, k. 236v (1530).

⁸³ Tamże, k. 237v (1531); k. 251, k. 253 (1532); k. 271v (1533); *Wójcikiewicz*, nr 58 (1539).

⁸⁴ KRW 2, k. 159 (1542).

⁸⁵ *Wójcikiewicz*, nr 45 (1532); KRW 2, k. 251 (1545); 354 (1547); 437 (1549).

⁸⁶ KRW 1, k. 97v, 98, 99.

⁸⁷ Tamże, k. 80.

⁸⁸ Tamże, k. 269v-270.

⁸⁹ Tamże, k. 297v.

⁹⁰ *Felix sutor Czosnek*, KRW 1, k. 237v.

⁹¹ KRW 1, k. 81 (1522); k. 158v (1523); k. 168v (1524); k. 176v (1525); k. 186v (1526); k. 212 (1529); k. 225 (1530); k. 237v (1531); k. 251 (1532); k. 271v (1533); k. 290 (1533); k. 302 (1535).

⁹² Tamże, k. 178 (1524).

⁹³ Tamże, k. 70 (1520); k. 75 (1521); k. 158v (1523); k. 168v (1524); k. 176v (1525); k. 186v (1526); k. 193v (1527); k. 203 (1528); k. 212 (1529).

⁹⁴ Tamże, k. 225, 236v (1530); k. 237v (1531); k. 251 (1532); k. 271v (1533).

⁹⁵ Tamże, k. 7 (1514); k. 59 (1517); k. 106 (1518); *Wójcikiewicz*, nr 18 (1516).

W 1522 r. nastąpił podział majątkowy pomiędzy Marcinem a jego matką, która uzyskała prawo własności do kamienicy położonej przy rynku. Żoną Marcina była Katarzyna⁹⁶. Wiadomo, że Marcin Miko był ławnikiem w latach 1521, 1525, 1526 i 1531 oraz rajcą w 1534 i 1535 r.⁹⁷

Ławnik Mikołaj Szumski był szewcem⁹⁸. Jego obecność wśród ławników jest potwierdzona nieprzerwanie w latach 1522-1527⁹⁹. Płacił wieluńskim wikariuszom 7,5 grosza z ogrodu¹⁰⁰.

Długą działalnością jako ławnik mógł się poszczycić Mikołaj Piąkosz, który w wieluńskiej ławie zasiadał od 1522 do 1529¹⁰¹. W wykazach podatkowych wyszczególniono go w gronie rzemieślników zrzeszonych w cechu krawców¹⁰².

Ostatni z wymienionych w dokumencie ławników, sukiennik Jerzy, zwany niekiedy Jurkiem, pełnił tę funkcję w latach 1526-1533. Warto zauważyć, że w zestawieniu ławników z 1526 r. odnotowany został jako *Georgius Wzik (Nozik)*¹⁰³. Sukiennik Jurek kontynuował tradycje rodzinnego rzemiosła. Był on synem zmarłego przed 1525 r. sukiennika Jakuba. W 1525 r. Jerzy wypłacił 8,5 grzywny duchownemu Stanisławowi, synowi Augustyna, pisarza wieluńskiego, za zakupiony dom¹⁰⁴. W 1532 r. sukiennik Jerzy wraz z bratem Jakubem sprzedali dom za 15 grzywien¹⁰⁵.

Jako kolejną grupę osób działających w samorządowych władzach miasta gnieźnieński dokument wymienia dwóch tzw. gmińskich. W wieluńskiej księdze radzieckiej występują oni także jako *Seniores*¹⁰⁶, *Seniores Comunitatis*¹⁰⁷, *Seniores gminscy*¹⁰⁸ lub *Tribuni plebeis gminscy*¹⁰⁹. Można przypuszczać, że wraz ze starszymi cechu tworzyli oni obok rady i ławy tzw. trzeci ordynek, który z ramienia miejskiej społecz-

⁹⁶ KRW 1, k. 82-82v, 86v.

⁹⁷ Tamże, k. 75 (1520); k. 176v (1525); k. 186v (1526); k. 237v (1531); k. 290 (1534); k. 301v (1535).

⁹⁸ Tamże, k. 168v (1524).

⁹⁹ Tamże, k. 81 (1522); k. 158v (1523); k. 168v (1524); k. 176v (1525); k. 186v (1526); k. 193v (1527).

¹⁰⁰ LBŁ, s. 103.

¹⁰¹ KRW 1, k. 81 (1522); k. 158v (1523); k. 168v (1524); k. 176v (1525); k. 186v (1526); k. 193v (1527); k. 203 (1528); k. 212 (1529).

¹⁰² Tamże, k. 107.

¹⁰³ *Georgius Nozik* KRW 1, k. 186v (1526); k. 193v (1527); k. 203 (1528); k. 212 (1529); k. 225 (1530); k. 237v (1531); k. 251 (1532); k. 271v (1533).

¹⁰⁴ KRW 1, k. 94.

¹⁰⁵ Tamże, k. 258v.

¹⁰⁶ Tamże, k. 59v (1518); k. 65 (1519); k. 70 (1520); k. 158v (1523); k. 168v (1524).

¹⁰⁷ Tamże, k. 81 (1522).

¹⁰⁸ Tamże, k. 176v (1525); k. 193v (1527); k. 203 (1528).

¹⁰⁹ Tamże, k. 186v (1526).

ności miał przede wszystkim sprawować nadzór nad poczynaniami władz¹¹⁰. Pierwszym z owych *seniores* był kołodziej Albert Norek, który pełnił tę funkcję już w 1525 r.¹¹¹ Zapewne należał do kręgu uboższych przedstawicieli mieszczaństwa, skoro zamieszkiwał w domu piekarza Mikołaja Fundusza¹¹². Drugi, Stanisław powroźnik, jako „gmiński” wystąpił już w 1522 r.¹¹³

Ostatnia grupa osób wymienionych w akcie to *magistri fraternitatorum communitatis civitatis Wielunensis*, których było ośmiu. Warto podkreślić, że w zestawieniach władz miejskich pełne wykazy cechmistrzów znalazły się dopiero w 1523 r. Jako pierwszego wymieniono Piotra Lanczmana, starszego cechu szewców, który pełnił tę funkcję w 1523 r. i później, w latach 1527-1528 i 1531-1533¹¹⁴. Przybył on do Wielunia z Brzezin, co potwierdza fakt wystawienia mu w 1516 r. przez tamtejszą radę miejską świadectwa dobrego urodzenia¹¹⁵. W wykazie cechmistrzów z 1526 r. starszym bractwa szewców był Piotr Świnka. Można się zastanowić, czy należy identyfikować go z Piotrem Lanczmanem. Na czele cechu szewców Świnka stał w 1523, 1525, 1526 r.¹¹⁶ Pełnił także funkcję prowizora szpitala św. Ducha¹¹⁷. Następny, Łukasz rzeźnik, zwany również *Luczka*, był starszym tego cechu, a następnie od 1527 do 1530 zasiadał w ławie miejskiej¹¹⁸. Z posiadanej ziemi świadczył wikariuszom 12,5 grosza, a z 2 łąk 16 skojców. Ponadto przekazywał dziekanowi wieluńskiemu po 1,5 żyta i owsa z roli uprawnej¹¹⁹. Informacje o tym, iż Maciej Durka był w 1526 r. starszym cechu kowali, potwierdza *Księga radziecka*¹²⁰. Kolejny ze starszych, Jan Gąska, stał na czele cechu krawców w latach od 1523 do 1533¹²¹. Uiszczal wikariuszom

¹¹⁰ M. Bogucka, H. Samsonowicz, *op. cit.*, s. 462; H. Żerek-Kleszcz, *Dzieje miasta w XVII i XVIII wieku*, [w:] *Uniejów. Dzieje miasta*, red. J. Szymczak, Łódź 1995, s. 135.

¹¹¹ KRW 1, k. 176v (1525); k. 186v (1526).

¹¹² Tamże, k. 85v.

¹¹³ Tamże, k. 81 (1522); k. 186v (1526); *Stanislaus funifex* pojawia się też wśród *seniores*, lecz zapis ten przekreślono w 1523 r., k. 158v; w 1525 i 1533 jako gmiński występuje Stanisław *Wyłszych* (*Wyłsych*) być może identyczny ze Stanisławem powroźnikiem, k. 176v (1525); k. 271 (1533). *Stanislaus Vylsch, civis Wyelunensis* odnotowany także u Łaskiego, LBL, s. 103.

¹¹⁴ KRW 1, k. 237v, 252, 272.

¹¹⁵ Tamże, k. 80v.

¹¹⁶ Tamże, k. 159 (1523); k. 176 (1525); k. 187v (1526).

¹¹⁷ Tamże, k. 97v, 98, 99v.

¹¹⁸ Tamże, k. 187v (1526); ławnik k. 193v (1527); k. 203 (1526); k. 193v (1527); k. 237v (1531); k. 251v (1532)

¹¹⁸ Tamże, k. 81 (1522); k. 158v (1523); k. 168v (1524); k. 187v, 190 (1526).

¹¹⁸ Zob. KRW 1, k. 187v (1526); (1528); k. 212 (1529); k. 225 (1530).

¹¹⁹ LBL, s. 97, 103.

¹²⁰ Zob. KRW 1, k. 170, 187v.

¹²¹ Tamże, k. 159 (1523); k. 169 (1524); k. 176v (1525); k. 187v (1526); k. 193v (1527); k. 203 (1528); k. 212 (1529); k. 225 (1530); k. 237v (1531); k. 251v (1532); k. 271 (1533).

wieluńskim 12 groszy z posiadanego ogrodu¹²². Następny z wymienionych, Marcin Pomyja, zanim został starszym sukienników w 1526 r., był ławnikiem w latach 1521-1524, a w 1531 r. ponownie przewodził cechowi sukienniczemu¹²³. Dom należący do Marcina znajdował się naprzeciwko domu Jana Labana, usytuowanego na rogu ulicy Różanej¹²⁴. Zapisy w *Księdze radzieckiej* potwierdzają, iż w 1526 r. Benedykt Szawała był starszym cechu kuśnierzy¹²⁵. Znana jest także jego małżonka, Katarzyna Jabramowska¹²⁶. Z kolei Mikołaj Fundusz, jako starszy bractwa piekarzy, występował w zapisach z 1526 r. oraz z lat 1534-1535¹²⁷. Ze swego domu przy ulicy Mniejszej Fundusz płacił osiem groszy na utrzymanie ołtarza św. Marcina w wieluńskiej kolegiacie¹²⁸. Ostatni z mistrzów, Maciej Olszowski, znany był jako starszy garncarzy w latach 1524-1531, 1533 i 1535¹²⁹. Jak wszyscy rzemieślnicy tej profesji zamieszkiwał na przedmieściu. Ze swoich ról oddawał dziekanowi wieluńskiemu po 3 ćwiertnie żyta i owsa¹³⁰.

Trzecim zagadnieniem, które pragniemy poruszyć w niniejszym artykule są sprawy związane z wieluńskim dworem arcybiskupów gnieźnieńskich. Jak wiadomo, budowniczym tego dworu był Jarosław Bogoria Skotnicki, arcybiskup gnieźnieński (1342-1374). Murowany dwór arcybiskupi znajdował się w obrębie murów miejskich, zajmując obszar w południowo zachodniej części miasta, na południe od bramy Dąbrowskiej.

W Wieluniu teren posiadany pierwotnie przez arcybiskupów powiększono przez przyłączenie sąsiednich placów. W 1487 r. Kazimierz Jagiellończyk nadał arcybiskupowi Zbigniewowi Oleśnickiemu opustoszały plac, na którym uprzednio znajdował się młyn konny należący do zamku wieluńskiego. Wspomniany plac położony był od zachodu, naprzeciwko bramy dworu i domu Jakuba Salssy, od północy graniczył z tyłami browarów kuśnierza Jakuba Czecha oraz Jana Granki i z tyłami murowanej słodowni kuśnierza Macieja Hanela; od wschodu sąsiedował z tyłami browaru Jakuba Czeskota i rzeźnika Wojciecha Latoszka, a od południa z opustoszałym placem kanonicznym¹³¹. Z opisu zawartego w *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego wiadomo, że ów

¹²² LBL, s. 103.

¹²³ KRW 1, k. 75 (1521); k. 81 (1522); k. 158v (1523); k. 168v (1524); 187v, 190 (1526); k. 237v (1531).

¹²⁴ Tamże, k. 311v.

¹²⁵ Zob. KRW 1, k. 187v (1526).

¹²⁶ Tamże, k. 95.

¹²⁷ Tamże, k. 187v (1526); k. 290v (1534); k. 302 (1535).

¹²⁸ LBL, s. 107.

¹²⁹ KRW 1, k. 169 (1524); k. 176v (1525); k. 187v (1526); k. 193 (1527); k. 203 (1528); k. 212 (1529); k. 225 (1530); k. 238 (1531); k. 272 (1533); k. 302 (1535).

¹³⁰ LBL, s. 98.

¹³¹ AGAD, Metryka Koronna, ks. 14, k. 181, 185.

opustoszały plac naprzeciw domu arcybiskupiego należał do kanonii wieluńskiej prebendy Radoszewice¹³². Z tego samego źródła wiadomo, że plac będący uposażeniem prepozyta wieluńskiego był bezprawnie zagarnięty i przyłączony do dworu arcybiskupiego¹³³. Lakoniczny opis arcybiskupiego dworu murowanego przytacza wizytacja z 1511 r. Podkreślono w niej, że budynki dworu wzniesiono według dawnego stylu, lecz gdyby je odnowiono dwór zyskałby na wyglądzie i był dogodnym miejscem do zamieszkania. Z dworem związane były także inne tereny i obiekty. Do ogólnej majątności należał usytuowany na przedmieściu miasta ogród wraz z małym stawem. Były tam także dwa spichlerze do przechowywania plonów zbóż z pól położonych w pobliżu miasta, które uprawiali i obsiewali kmiecie ze wsi Kadłub, Grąbień i Sieniec¹³⁴.

Dwór służył arcybiskupom podczas ich wizyt w mieście. To w nim zapewne zatrzymywali się m.in. Jarosław Bogoria ze Skotnik¹³⁵, Mikołaj Trąba¹³⁶, Wojciech Jastrzębiec¹³⁷, Wincenty Kot¹³⁸, Władysław Oporowski¹³⁹, Zbigniew Oleśnicki¹⁴⁰, Jan Łaski¹⁴¹, że poprzestaniemy na tych kilku przykładach z przed 1526 r. Nie ulega wątpliwości, że wieluńska *curia archiepiscopalis* nie była tak często odwiedzana przez metropolitów, jak np. należące do nich zamki w Uniejowie i Łowiczu czy rezydencje w Skierniewicach i Opatówku¹⁴². W Wieluniu sporadycznie odbywały się zjazdy pań-

¹³² LBL, s. 99.

¹³³ Tamże, s. 94.

¹³⁴ *Visitationes bonorum archiepiscopatus necnon capituli gnesnensis saeculi XVI*, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1920, s. 387.

¹³⁵ 4 XII 1362, *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 3, [wyd. I. Zakrzewski], Poznań 1879, nr 1488; 18 XI 1363, *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 6, wyd. A. Gąsiorowski i H. Kowalewicz, Warszawa 1982, nr 206.

¹³⁶ Synod prowincjonalny 13 I 1420, G. Lichończyk-Nurek, *Wojciech Jastrzębiec arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362-1436)*, Kraków 1996, s. 109.

¹³⁷ 30 IV 1431, G. Lichończyk-Nurek, *Wojciech Jastrzębiec arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362-1436)*, Kraków 1996, s. 263; 6 I 1435 Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, B 5, k. 371; B 6, k. 71v.

¹³⁸ W Wieluniu bawił w I 1441, 21 XII 1442, 29 XII 1445, 29 I-4 II 1447, 23 X 1447 r., A. Gąsiorowski, *Polskie itineraria późnośredniowieczne*, „Zapiski Historyczne”, 1985, t. 50, z. 3, s. 232; J. Korytkowski (op. cit., s. 202) pisze o pobycie abpa Kota w dniach od 15 do prawdopodobnie 19 X 1447 r.

¹³⁹ 20 III 1449, Z. Wilk-Woś, *Władysław z Oporowa podkanclerzy królewski biskup włocławski i arcybiskup gnieźnieński*, „Studia Claramontana”, 2003, t. 21, s. 391.

¹⁴⁰ W Wieluniu był od sierpnia do początku września 1483 r., w grudniu 1485 i lutym 1488, J. Korytkowski, op. cit., s. 460, 469; 475.

¹⁴¹ W. Patykiewicz (*Z przeszłości Wielunia*, „Niedziela”, 1929, nr 40, s. 464) wspomina o protokole z wizyty arcybiskupa Jana Łaskiego z 1521 r. Kolejny raz Łaski bawił w Wieluniu 12 lipca 1525 r., kiedy to wydał statut dla wikariuszy wieluńskiej kolegiaty, W. Patykiewicz, *Z przeszłości Wielunia*, „Niedziela”, 1929, nr 41, s. 475.

¹⁴² A. Gąsiorowski, *Arcybiskupi gnieźnieńscy w Polsce pierwszych Jagiellonów*, „Roczniki Historyczne”, 1993, t. 59, s. 99.

stwowe, w których uczestniczyli arcybiskupi, bowiem na wybór miejsca zjazdów decydujący wpływ miało centralne położenie i dobre połączenia komunikacyjne z resztą terytorium państwa. Pod tym względem przygraniczny Wieluń ustępował takim ośrodkom, jak np. Łęczyca, Sieradz czy Piotrków. Prawdopodobnie właśnie z tego powodu oraz z konieczności ponoszenia kosztów utrzymania tego obiektu zdecydowano się przekazać kapitule gnieźnieńskiej dwór arcybiskupi w Wieluniu. Uczynił to 23 kwietnia 1555 r. arcybiskup Mikołaj Dzierzgowski, który nadał kapitule dobra stołowe klucza wieluńskiego wraz z dworem i otaczającymi go ogrodami¹⁴³.

W końcu XVI w. dawny dwór arcybiskupi (kamienica) znajdował się w bardzo złym stanie¹⁴⁴. Przymuszczalnie na początku XVII w. kapituła gnieźnieńska sprzedała władzom miejskim Wielunia tereny dworu wraz z „kamienicą spustoszoną”. Te z kolei 10 IX 1612 r. odsprzedały ową nieruchomości za 1425 florenów Annie Koniecpolskiej, wojewodzynie sieradzkiej, która posiadała już zgodę arcybiskupa gnieźnieńskiego Wojciecha Baranowskiego na fundację kościoła i klasztoru bernardynek w Wieluniu¹⁴⁵. Powyższą transakcję odnotowano w wieluńskich księgach grodzkich; z zapisu wynika, że Koniecpolska zobowiązała się do spłaty pozostałej kwoty długu w wysokości 800 florenów w dwóch ratach¹⁴⁶. Nabyte dobra wraz z wznoszonym już kościołem św. Franciszka oraz 4 domami mieszczkańskimi na ulicy Szewskiej wojewodzina przekazała przełożonej zgromadzenia Klarze Ciskowskiej i innym siostram w dniu 14 X 1613 r.¹⁴⁷.

Nie jest do końca jasne jak wyglądała realizacja tej części ugody, która mówiła o dostarczaniu kamieni na ogrodzenie dworu. Wiadomo, że teren zajmowany przez bernardynki w pierwszej połowie XVII w. odgródzony był od reszty miasta murem. Był to jednak mur wzniesiony podczas budowy klasztoru. Nie musi to jednak oznaczać, że dwór nie posiadał wcześniej ogrodzenia. Do parceli, na której leżała dawna rezydencja biskupia, Koniecpolska dokupywała sąsiednie place, co doprowadziło do wytworzenia w obszarze miejskim przestrzeni, która mając na uwadze jej przeznaczenie, wymagała odgrózenia od miasta. Tłumaczy to konieczność wzniesienia muru w XVII w.¹⁴⁸

¹⁴³ J. Korytkowski, *op. cit.*, t. 3, s. 185-190.

¹⁴⁴ L. Kajzer, *Dwory obronne wieluńskiego XII-XVII wieku*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia archeologica 6” 1984, s. 19, przyp. 2.

¹⁴⁵ Szerzej na ten temat zob.: W. Puget, *Kościół i klasztor bernardynek w Wieluniu. Przyczynek do dziejów architektury bernardyńskiej*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1963, t. VIII, z. 1, s. 41-60.

¹⁴⁶ KGW, nr 53, k. 250v-254v. Wzmianka o kamienicy mówi o sprzedaży *totam et integram domum lapideam ruinosam intra muros civitatis*, (k. 252).

¹⁴⁷ KGW, nr 54, k. 389-390.

¹⁴⁸ W. Puget, *op. cit.*, s. 43.

Wieluń, 26 listopada 1526

WŁADZE MIASTA WIELUNIA ZAWIERAJĄ UGODĘ Z ARCYBISKUPEM GNIE•NIEŃSKIM JANEM ŁASKIM.

Or. Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Dyplomy nr 684. Dość dobrze zachowany, na zagięciach nieco przytarty, bez pieczęci, wym. 35,9 x 26,7 cm.

Kop. AGAD, Księga radziecka wieluńska, nr 1, k. 102-102v. Archiwum Państwowe w Poznaniu, Manuskrypta 188, nr 37.

In nomine Domini amen. Nos Joannes Oszarowsky proconsul, Thomas Vyączkowski, Martinus Vszolek, Mathias Sartor, Albertus Mosgala consules residents, Laurencius sartor, Nicolaus Okragli, Thomas mercator, Mathias Zedla, Albertus Zapart, Joannes Mrziglodek ^{a-a} consules antiqui, Joannes sellator, Felix sutor, Joannes Popyesch, Martinus Miko, Nicolaus Szvvsky, Nicolaus Pyąkosh, Georgius lanifex scabini, Albertus Norek, Stanislaus funifex dicti gmysnjsk, Petrus Laczman sutorum, Lucas laniorum, Mathias Durka fabrorum, Joannes Gąska sartorum, Martinus Pomiya lanificum, Benedictus Szawala pellificum, Nicolaus Fundusch pistorum, Mathias Olszowsky lutifigulorum magistri fraternitatis communitatis civitatis Vielunensis significamus quibus expedit universes presentibus et futuris havum noticiam habituris, quod cum anno presenti die certa etc. fuit per communitatem Vielunensem conclamatum ad pretoralis campane pulsum contra et adversas curiam archiepiscopalem Vielunensem pro certo terigena in eadem curia securitatis gracia de potestate civili nostra fugientem ex eademque curia quando communi incolatam insulta fugenis ipse per nos violenter captus erat et reverendissimus in Christo pater dominus Joannes de Laszko archiepiscopus Gnesnensis primas et legatus natus constitutionum sacrum vigore civitatem ipsam gladio suo ferire voluit, tandem nos universi cives Vielunenses per intercessionem nonnullorum fantorum placeta prefati reverendissimi domini archiepiscopi indigacione at compositione amicabili inter suam paternitatem reverendissimam et nos civitatemque ipsam nostrum factam obligavimus et inscripsimus nos succesoresque nostros presentibusque obligamus et inscribimus eviterne pro eodem excessu nostro, quotiens ad curiam suam Vielunensem feliciter sua paternitas veniret, aut sui successores archiepiscopi venirent, unum vas cervisie sue paternitati dare quodquod vas cervisie nos proconsul cum consulibus prefati moderni nostrique succesores sue paternitati presentabimus et presentabant sic quod sue paternitati reverenter se exhibebimus et

---

^{a-a} w tym miejscu w wersji tekstu z księgi radzieckiej występuje *Jacobo Rospqd*

exhibebunt in testimonium huius compositionis evitam preterae, obligavimus nos et obligamus presentibus, quod domino Joanni archiepiscopo decem cumulos lapides ex lapidicinis Vielunensibus pro una hac vice duntaxat dare et illos nostris impensis anno presenti in curia archiepiscopali Vielunensi reponere cum quibus aut aliis materialibus saxeis muralibus sua paternitas aut pro tempore existens archiepiscopus curiam suam ipsam obducat aut muniat ex parte civitatis sicut sue paternitai expediens esse videbitur terram civitatem movent attamen atu late et longe sicut se extendit situs arearum curie archiepiscopalis et ecclesiastice in eadem civitate qua immuncione curie suam paternitatem impedire non debemus et successores nostri non debebunt premissaque iam observabimus atque implebimus sub vadio tricentorum florenorum. In eius rei testimonium civitatis Vielunensis sigillum est subappensum. In pergameno scriptum. Datum Vielun feria secunda post festum sancte Katherine Virginis anno Domini 1526.